

**2018 YILI TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK KÜÇÜK ÖLÇEKLİ
ALTYAPI YATIRIMLARINA MALİ DESTEK PROGRAMI**

TR83/18/TURKÖA

**PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME
RAPORU**

ARALIK 2023

TURİZM VE MARKALAŞMA BİRİMİ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	2
YÖNETİCİ ÖZETİ	2
GİRİŞ	3
BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER	4
1.1 Programın genel amacı ve öncelikleri	4
1.2 Sözleşme süreci	4
1.3 Mali Veriler ve Sonuçlar	6
BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME	7
3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı	7
3.2 İlgililik	8
3.3 Etkinlik	9
3.4 Etkililik.....	11
3.5 Sürdürülebilirlik	16
3.6 Saha Ziyaretleri	20
BÖLÜM 4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	23
KAYNAKÇA	28

KISALTMALAR

COVID-19: Koronavirüs hastalığı

OKA: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

TR83: Orta Karadeniz Bölgesi (İBBS Düzey 2 Sınıflandırmasına Göre)

TURKÖA: Turizm Altyapısının Geliştirilmesine Yönelik Mali Destek Programı

YÖNETİCİ ÖZETİ

Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsayan TR83 Bölgesi, doğal ve kültürel açıdan zengin değerlere sahiptir ve turizm sektöründe 2000'li yıllardan bu yana gelişme göstermektedir. 2010 yılından itibaren uygulanan Ajans destekli altyapı programları, bu sürece önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu raporda yer alan program sonuçları ve etkileri bağımsız olarak ele alınmıştır ve proje bazlı gerçekleştirmeler program ölçeğinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte, turizm sektörüne yönelik önceki programların sonuçları doğası gereği birbirini beslediği için bu raporun sonuçlarına da katkı sağlamış olabileceği değerlendirilmektedir. Yine turizm sektörü, yaşanan bölgesel, ulusal ve uluslararası gelişmelere karşı oldukça hassastır. Bu nedenle program kapsamındaki bulguların bu hususlar dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir.

COVID-19 salgını ve ardından başlayan küresel iktisadi yavaşlama, en büyük etkisini turizm sektörü üzerinde göstermiştir. Pandeminin ardından ülkemizde ve bölgemizde turizm hareketliliği tekrar başlamış olmakla birlikte, veriler sektörün toparlanması için biraz daha zamana ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı için, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması yasal bir zorunluluktur. Bu çerçevede Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında 2018-2022 yılları arasında uygulanan 25 projenin sonuç ve etkileri 2023 yılı itibari ile araştırılmıştır. Değerlendirmeye aynı başvuru döneminde uygulanan Yeşil Yol Güzergâhındaki Kültür-Turizm Yatırımlarının Desteklenmesi Mali Destek Programı da dâhil edilmiş olup, bu program kapsamında 2 adet proje desteklenmiş ve başarı ile uygulanmıştır.

Yapılan araştırmada proje ile ilgili tüm belgeler incelenmiş, saha ziyaretleri yolu ile de projeler kapsamında restore edilen ve hizmete alınan tesislerin mevcut durumu yerinde incelenmiştir. 2018 Yılı Teklif Çağrısı kapsamında sözleşme imzalanan 35 projeden 25 tanesi yararlanıcılar tarafından başarılı şekilde uygulanarak tamamlanmıştır. 10 adet proje ise yararlanıcılardan gelen talep uygun bulunarak feshedilmiştir.

Program kapsamında sözleşme imzalanan projelerin büyük bir kısmı programla yüksek düzeyde ilgili bulunduğu görülmüştür. Diğer deyişle programın genel ve özel amaçlarına uygun projeler seçildiği ifade edilebilir.

Program sonucunda beklenen sosyoekonomik sonuç ve etkilere kısmen ulaşıldığı söylenebilir. Bu durumda COVID-19 pandemisi gibi küresel faktörlerin etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapım işlerini desteklemektedir. Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapım işinin ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin "Temel ilkeler ve etik kurallar" başlıklı 5. Maddesinin (1) bendinde "*uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmalarını ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği*" ifade edilmektedir.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin "Program sonrası değerlendirme ve etki analizi" başlıklı 47.maddesinin birinci bendinde "*Program sonrası*

değerlendirme çalışmaları, Bakanlıkça belirlenecek usul ve esaslara göre program kapanış raporunun hazırlandığı tarihten itibaren en geç üç yıl içerisinde ajans tarafından yapılır ve sonuçları kamuoyuyla paylaşılır.” ifade edilmektedir.

2018-2022 yılları arasında uygulanan Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı için yukarıda atıfta bulunulan yasal çerçevede hazırlanan bu çalışma dört temel kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda program hakkında bilgiler sunulmaktadır. İkinci kısımda program sonrası değerlendirme, üçüncü ve son kısımda ise genel sonuçlar ve öneriler sunulmaktadır.

BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER

1.1 Programın genel amacı ve öncelikleri

Programın amacı, TR83 Bölgesinde turizme yönelik fiziksel altyapının iyileştirilmesi, doğal, kültürel ve tarihi değerlerin erişilebilirliğinin, bilinirliğinin artırılması ve turizm alanlarında sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır.

Programın öncelikleri şunlardır;

- Turizm potansiyeli bulunan alanlarda konaklama ve alternatif turizm hizmetlerinin sunumuna yönelik restorasyon çalışmaları ve yenilikçi uygulamaların gerçekleştirilmesi,
- Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin erişilebilirliğinin artırılması,
- Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin bilinirliğinin artırılması,
- Turizm alanlarında (Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezleri başta olmak üzere) acil nitelikli çevresel sorunlara müdahale edilmesi.

1.2 Sözleşme süreci

Bu amaçlar doğrultusunda, 2018 yılı mali destek programı teklif çağrısı 27 Aralık 2017 tarihinde ilan edilmiştir. Başvuru aşaması 26 Mart 2018 tarihi itibarıyla sona ermiştir. Program kapsamında 62 proje başvurusu alınmış ve değerlendirme süreci neticesinde mali destek almaya

hak kazanan 32 (Amasya'dan 8, Çorum'dan 5, Samsun'dan 11 ve Tokat'tan 8) yararlanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme imzalama süreci Haziran 2018 döneminde tamamlanmıştır.

İdari yapılarına göre sözleşme imzalanan kurumların dağılımı aşağıda sunulmaktadır;

Şekil 1. İdari yapılarına göre sözleşme imzalanan proje sahiplerinin yüzdesel dağılımı

Sözleşme imzalanan proje sahiplerinin idari yapılarına bakıldığında, mali açıdan proje uygulama kapasitesi yüksek olan Büyükşehir Belediyesi ile Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin toplamda %34 ile ilk sırada olduğu gözle çarpıcıdır.

1.3 Mali Veriler ve Sonuçlar

Tablo 1. Mali Veriler ve Sonuçlar

TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK KÜÇÜK ÖLÇEKLİ ALTYAPI YATIRIMLARINA MALİ DESTEK PROGRAMI				
Başlangıç Tarihi	27.12.2017	BitiŐ Tarihi	11.10.2022	
PROGRAM BÜTÇESİ (Milyon TL)				
Teklif Çağrısı Öncesi Bütçe	18,0 Milyon TL			
Sözleşmeye Baėlanan Destek Tutarı (a)	13.321.999,50 TL			
Toplam EŐ Finansman Tutarı (b)	9.113.711,05 TL			
EŐ Finansman Dâhil Toplam Tutar (a + b)	22.435.710,55			
	Başlangıç	BitiŐ	Toplam Gerçekleşen	Gerçekleşme Yüzdesi (%)
Ajans Katkısı	13.321.999,50	13.321.999,50	13.186.177,02	99,00
İM ZALANAN SÖZLEŐMELER				
İlk Sözleşmenin İmza Tarihi	06.06.2018			
Son Nihai Ödeme Tarihi:	11.10.2022			
Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı (a)	35			
Başarıyla tamamlanan proje s. (b)	25			
Sözleşmelerin Uygulanma Yüzdesi (%)	%71			

Kaynak: OKA.

Program için ayrılan 18 Milyon TL’lik bütçenin 13,2 Milyon TL’nin sözleşmeye bağlandığı, bu tutarın da %99’unun uygulama döneminde gerçekleştiği görölmektedir. Bu açıdan programın uygulama döneminde gerçekleşme düzeyinin oldukça yüksek olduğu değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME

3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Temel ilkeler ve etik kurallar” başlıklı 5. Maddesinin (ı) bendinde *uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği* ifade edilmektedir. Bu çalışmada; temel göstergelerden hareketle *2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı* kapsamında desteklenen projelerin beklenen sonuçlar açısından oluşturdukları etkilerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında son destek ödemesi 2022 Ekim ayında yapılmıştır. Program değerlendirme çalışmaları için veri toplama çalışması 2023 yılının Nisan-Eylül dönemlerinde gerçekleştirilmiştir. Veri ve bilgi toplama yöntemi olarak; proje çalışanlarına ve ilgililerine yönelik çevrimiçi anket, proje uygulama alanlarına yönelik saha ziyaretleri ve ilgili paydaşların irtibat kişileri ile yüz yüze görüşme esas alınmıştır. Ayrıca proje nihai raporları dâhil olmak üzere uygulama sürecindeki tüm belgeler (sözleşme değişiklikleri, başvuru formları, bütçe, performans göstergeleri vb.) Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden incelenmiştir.

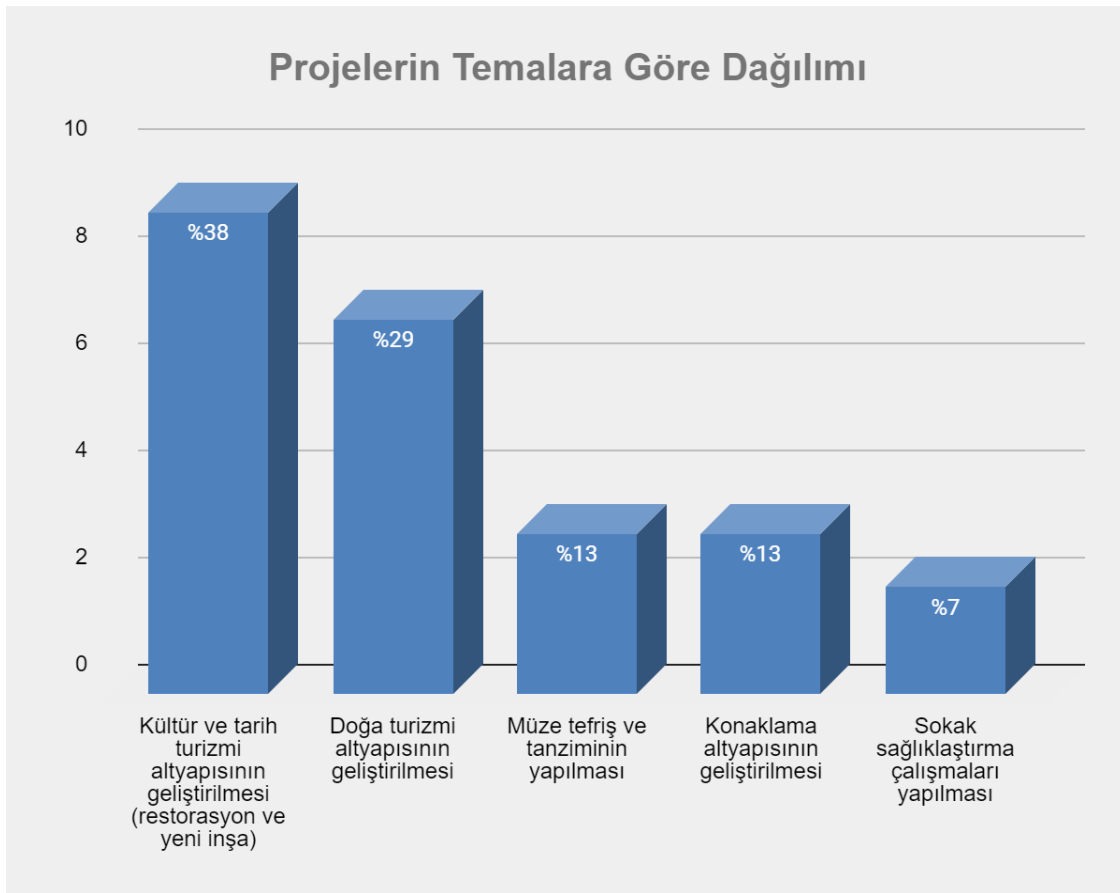
Çevrimiçi olarak düzenlenen anket proje kapsamında görev yapmış ve/veya proje ile doğrudan ilgisi/bilgisi olan 29 kişi tarafından doldurulmuştur. Saha çalışmaları kapsamında Ajans izleme personeli tarafından 20 ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyaretler kapsamında çevrimiçi anketi dolduran kişiler de dâhil olmak üzere 34 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Toplanan veriler; nitel ve nicel yöntemler kullanılarak (uzman değerlendirmesi, analitik karşılaştırma, oran analizi) analiz edilmiştir. Değerlendirme süreci boyunca Ajansta görevli uzmanlar veri toplama, analiz ve raporlama sürecini yürütmüştür.

3.2 İlgililik

2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı amaç ve önceliklerinin, bölgesel düzeydeki ihtiyaç ve öncelikleriyle yüksek seviyede uyumlu ve tutarlı olduğu değerlendirilmektedir. Desteklenen projelerin tamamının, programın amaç ve öncelikleriyle ilgiliği yüksek olup, bu durum hem başvurulardaki proje temalarından, hem de yararlanıcılarla yapılan anket sonuçlarıyla desteklenmektedir.

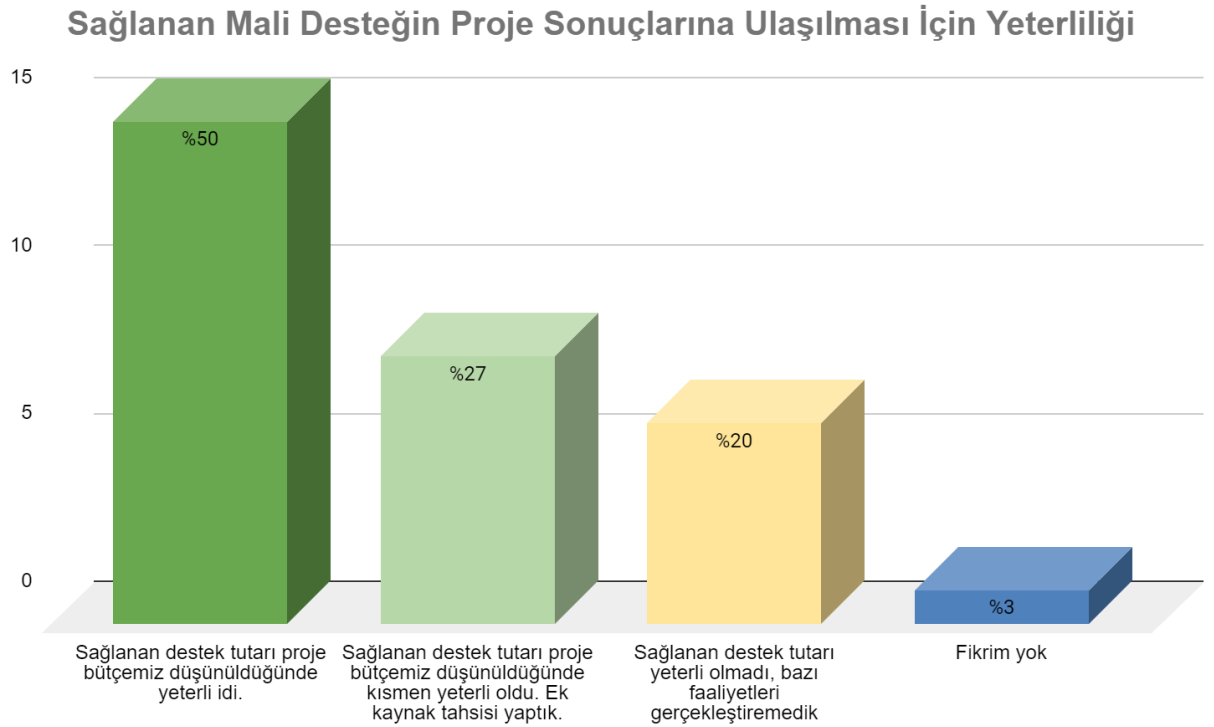
Şekil 2. Projelerin temalarına göre dağılımı

Projelerin %38'inin kültür ve tarih turizminin geliştirilmesi için restorasyon ve yeni inşa çalışmalarına, %29'unun doğa turizmi altyapısının geliştirilmesine odaklandığı görülmektedir. Bu çerçevede başvurusu yapılan projelerin çoğunluğunun programın öncelikli alanlarıyla ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

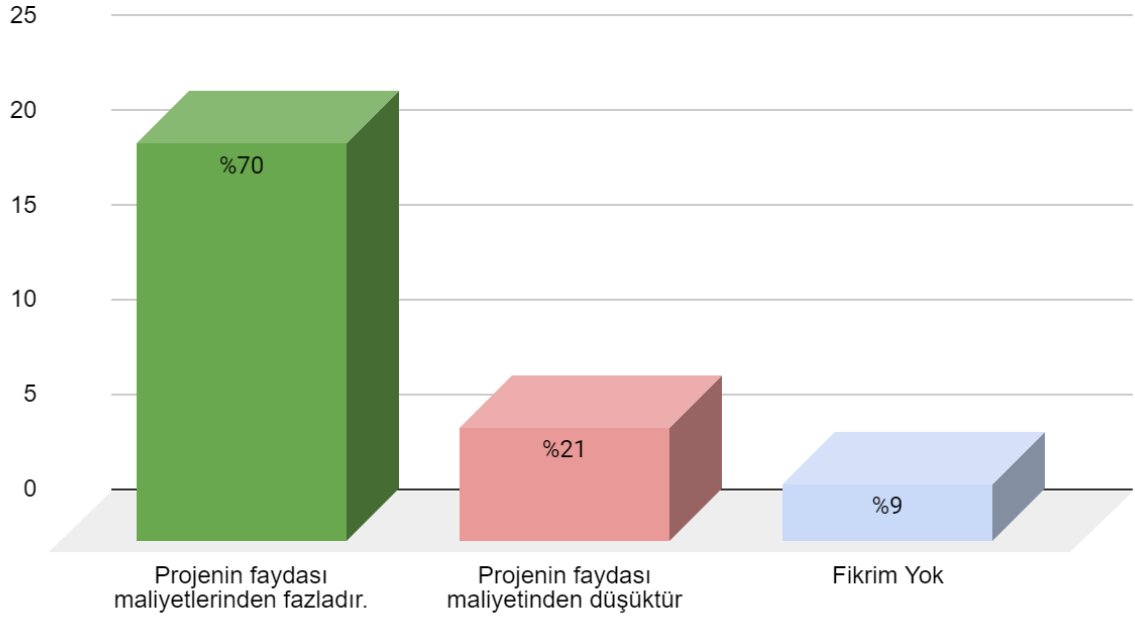
3.3 Etkinlik

2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programında elde edilen çıktı ve sonuçların kullanılan kaynağı oranının oldukça yüksek olduğu değerlendirilmiştir. Program uygulama sürecinde tüm projelerde gerçekleşen eş finansman oranları maliyetlerin hızlı artışlarına bağlı olarak yükselmiştir. Bununla birlikte yararlanıcıların ihaleler ve satın alma süreçlerinin olabildiğince hızlı gerçekleştirmeleri teşvik edilerek maliyet etkinliği sağlanmıştır.

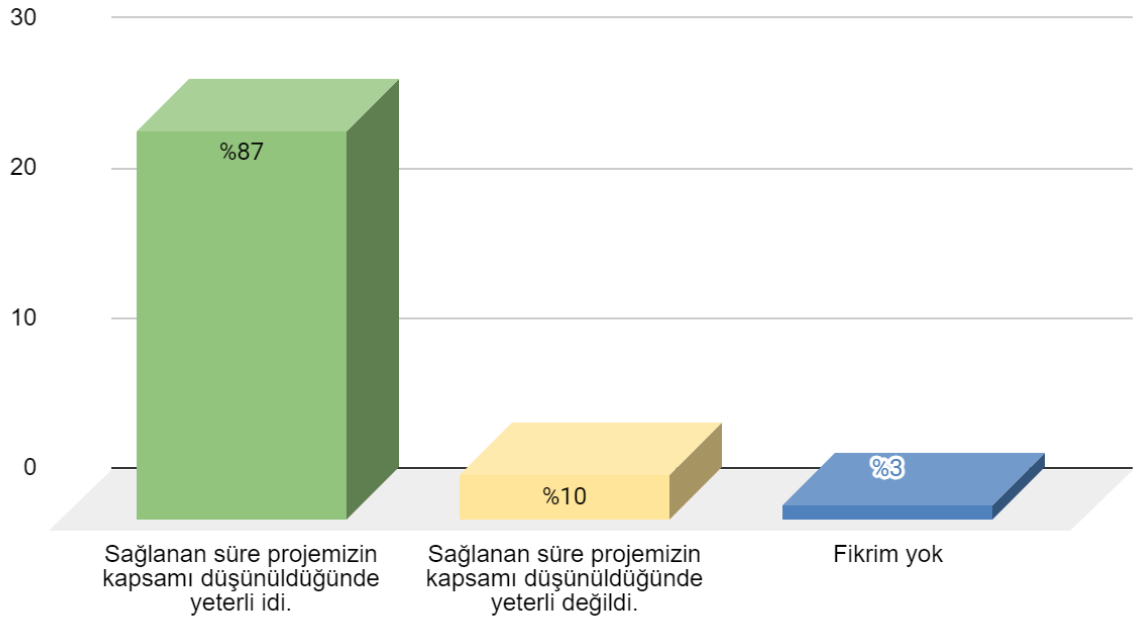
“Program kapsamında sağlanan mali destek tutarını değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %50’si “Sağlanan destek tutarının proje bütçesi düşünüldüğünde yeterli olduğu”, %27’si “kısmen yeterli olduğu ve ek kaynak tahsisi yapıldığı” cevabını vermiştir. Anket katılımcılarının toplamda %77’lik bir oranla, yürütülen projelerde sağlanan mali desteğin proje sonuçlarına ulaşılmasında yeterli olduğu değerlendirmesinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Projelerin Fayda / Maliyet Oranı

“Projenin fayda/maliyet oranını değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %70’i “Projenin faydasının maliyetlerinden fazla olduğu”, %21’si “projenin faydasının maliyetinden düşük olduğu” cevabını vermiştir.

Uygulama Süresinin Yeterliliği

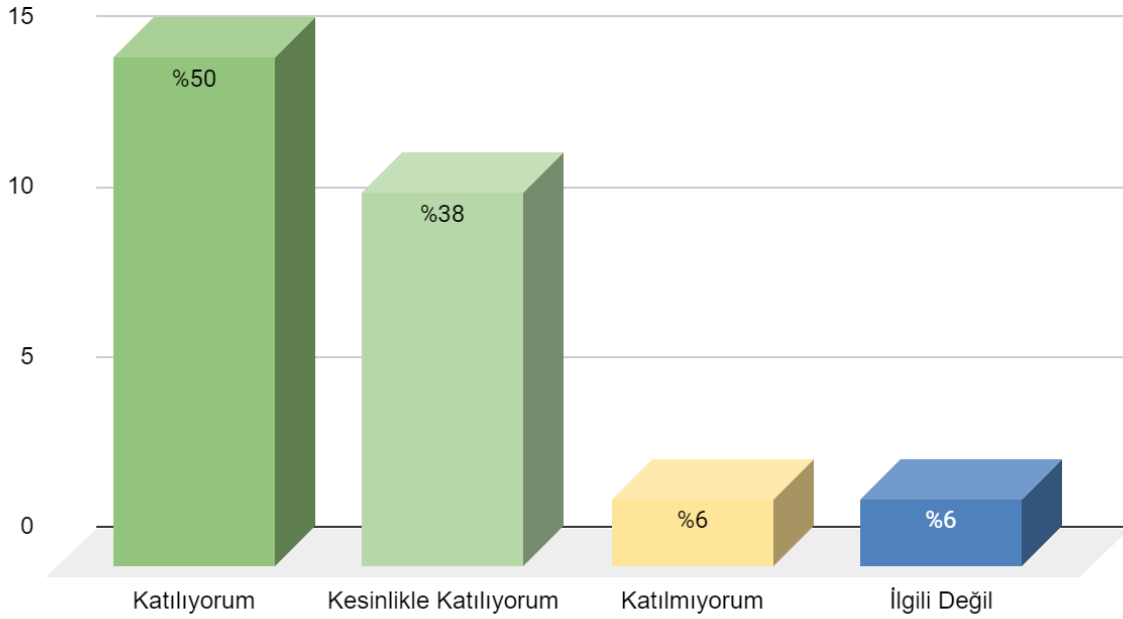

Program kapsamında sağlanan mali kaynağın yanı sıra, verilen uygulama süresinin de zaman kaynağının kullanımı bakımından önem arz ettiği bilinmektedir. “Program kapsamında belirlenen uygulama süresini değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %87’si “sağlanan sürenin proje kapsamı düşünüldüğünde yeterli olduğu” cevabını vermiştir.

3.4 Etkililik

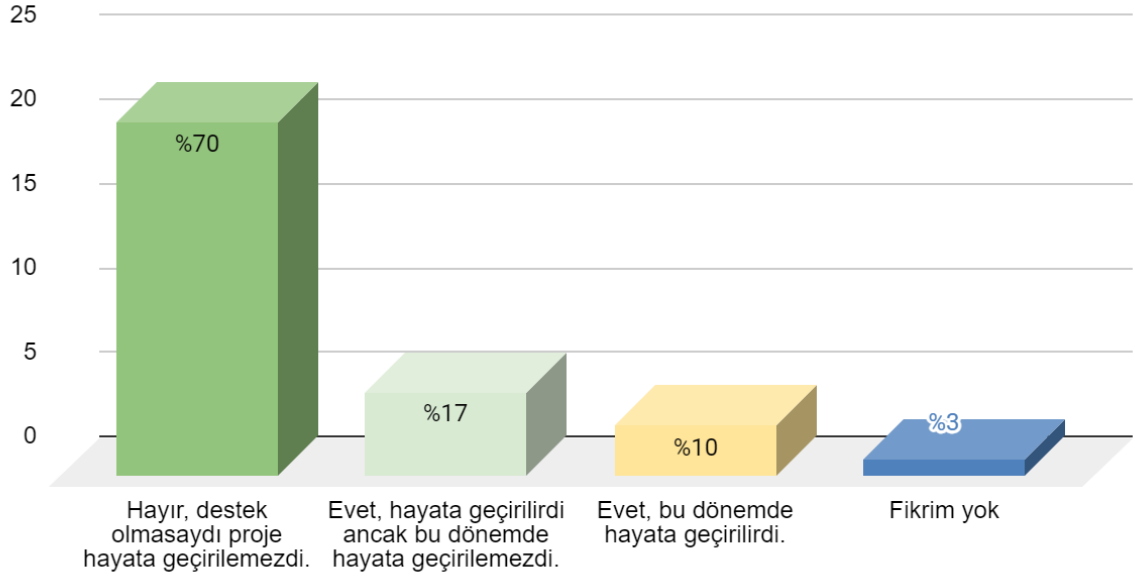
2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programında elde edilen sonuçların ile programın temel amaç ve öncelikleri ile doğru projelerin desteklendiği değerlendirilmiştir.

Projelerin İlin Turizm Hizmet Kalitesine Artırmaya Katkısı

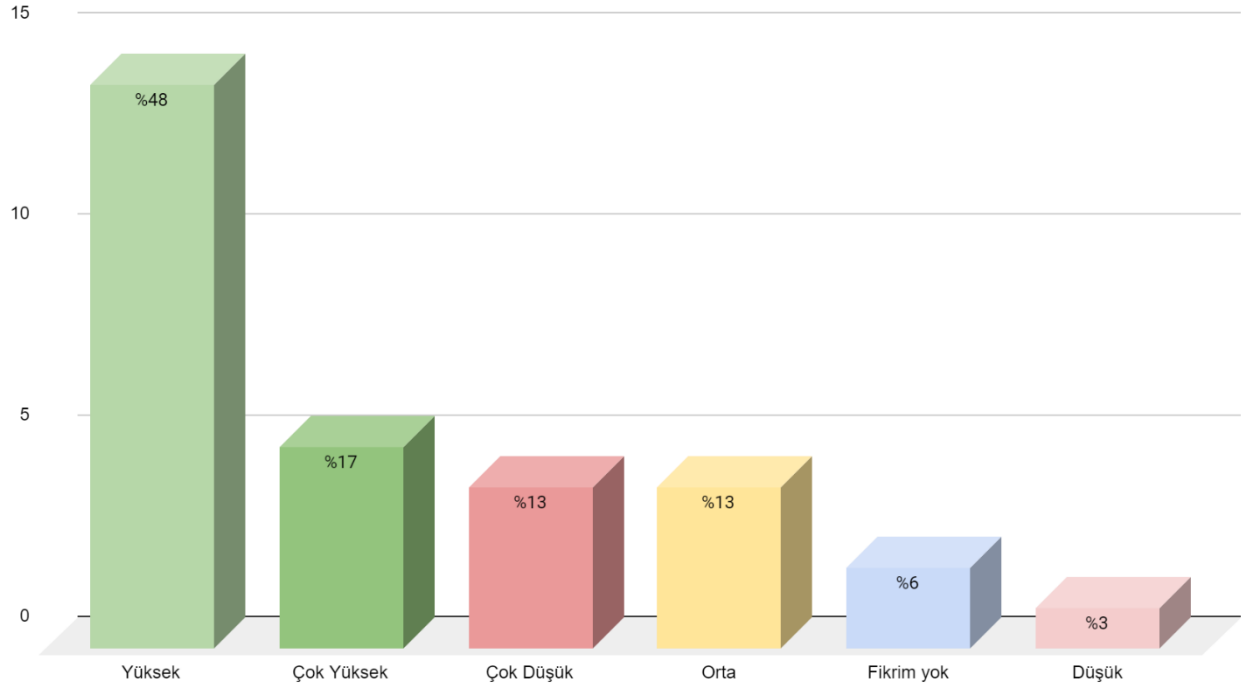
“Proje, ilimizde turizme yönelik sunulan hizmetlerinin kalitesinin artmasına katkı sağlamıştır.” sorusuna ankete katılanların %50’si katılıyorum, %38’i kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Anket katılımcılarının toplamda %88’lik bir oranla, yürütülen projelerin ilin turizm hizmet kalitesinin artışına destek olduğu değerlendirilmesinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Programın Uygulanmadığı Alternatifte Yatırımın Gerçekleşme Durumu

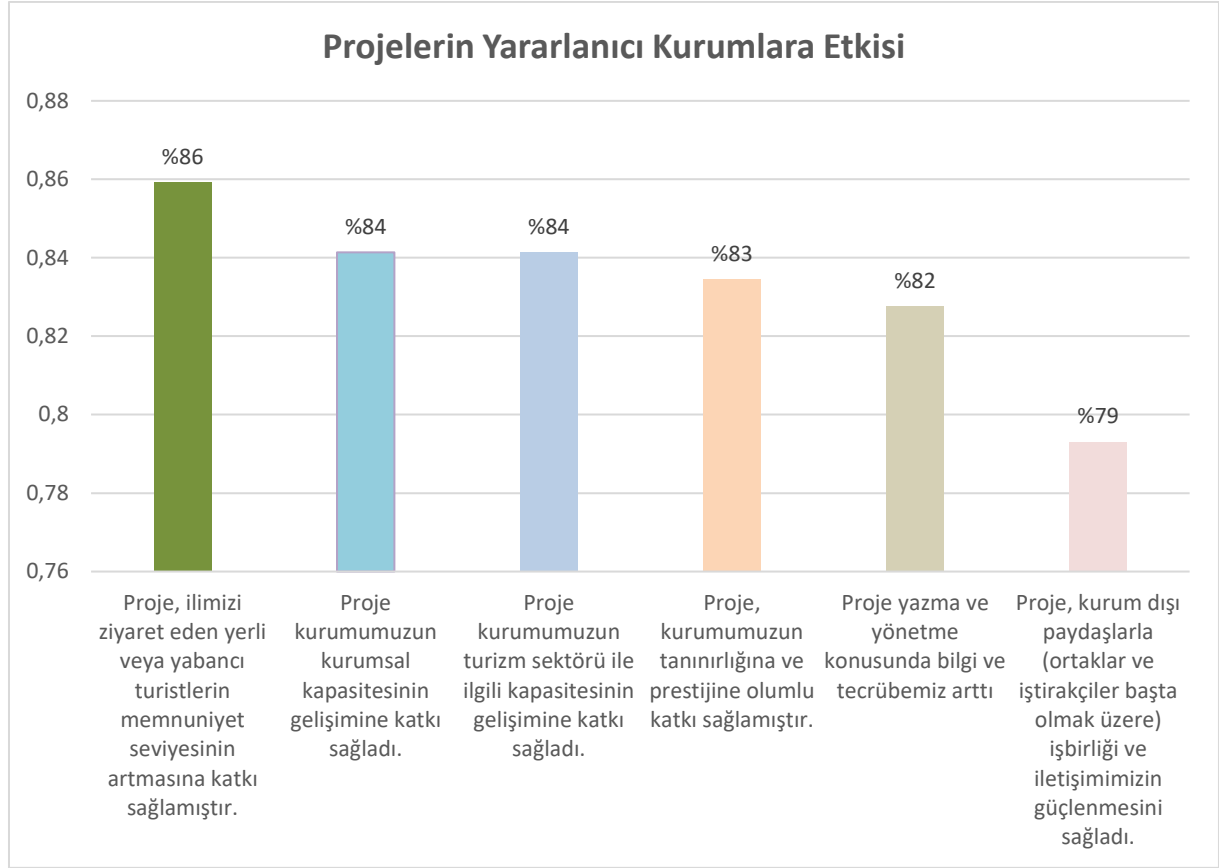

“Program kapsamında sağlanan mali destek olmasaydı proje konusu yatırım hayata geçirilir miydi?” sorusuna ankete katılanların %70’i “proje olmasaydı gerçekleşmezdi”, %17’si ileri bir tarihte gerçekleşebileceği cevabını vermiştir.

Projelerin Özel Amacına Ulaşma Düzeyi

“Projenin özel amaçlarına ulaşılma düzeyini değerlendiriniz?” sorusuna ankete katılanların %48’i “yüksek”, %17’si “çok yüksek” ve %13’ü “orta” cevabını vermiştir.

Proje uygulamalarının etkileriyle ilgili anket sorularına bakıldığında, altı adet anket sorusuna verilen puanlamaların katılımcıların memnuniyet oranlarına göre skorlandığında, projelerin ili ziyaret eden turistlerin memnuniyet seviyesinin artmasına katkı sağlama %86, uygulayıcı kurumların kurumsal kapasitesine katkı sağlama ile turizm sektörüyle ilgili kapasitesinin gelişimine katkı sağlama %84, kurumun tanınırlığına ve prestijine katkı sağlama %83, proje yazma ve yürütme konusunda bilgi ve tecrübe artışı %82, paydaşlarla iletişim ve işbirliğinin güçlenmesine katkı sağlama %79 olarak cevaplanmıştır.

Çalışma kapsamında etkililik değerlendirmesi yapılırken program kapanış raporunda yer alan performans göstergelerindeki gerçekleşme durumu öncelikli olarak ele alınmıştır. Göstergesine veri girişi farklı sayıda kişi ve kurum tarafından girildiği için veri girişinde hatalar olduğu görülmüştür. Ayrıca kapanış döneminde erişilmesi mümkün olmayan ve proje/program ile ilgili kurulamayacak nitelikte etki göstergelerine ilişkin de veri girişi olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) ve proje uygulama klasörleri

incelenerek çıktı düzeyinde proje amaçlarına erişim düzeyini ölçebilmek amacı ile aşağıdaki performans göstergesi seti oluşturulmuştur.

Program kapsamındaki proje faaliyetlerinin çoğunluğu 2021 yılı ortasında sonlandırılmıştır. Etki değerlendirme çalışmaları ise 2023 yılı ikinci ve üçüncü çeyreğini kapsayan dönemlerde yürütülmüştür. Programın niteliği gereği finanse edilen projelerin yapım ve restorasyon işi ağırlıklı olması, projelerde yapım işleri dışında diğer faaliyet bulunmaması program ile ilgili beklenen etkilerin çoğunlukla proje sonrasında başvuru sahibi ve ilgili paydaşlarının yapacağı diğer çalışmalara bağlı olması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte müzeler ve tabiat parkları gibi alanlarda yapılan çalışmalar kısmen bu duruma istisna oluşturmaktadır.

Program başvuru rehberinde sonuç ve etki göstergelerine ilişkin herhangi bir somut hedefe yer verilmemiştir. Bu yüzden Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul Ve Esaslarında belirtilen “Öncelikler Bazında Hedef Gerçekleşmeleri” çalışması yapılamamıştır. Projeler bazında belirlenen gösterge setleri içerisinde etki göstergesi niteliğinde tanımlamalar olmakla birlikte belirlenen hedefler kimi örneklerde gerçekçi olmadığı için konsolidasyon açısından uygun görülmemiştir.

Tablo 2. Program Çıktı/Sonuç Göstergeleri

Gösterge Adı	Başarı Oranı %
Çevre Düzenleme Amaçlı Yapılan Harcama	139,2
Düzenlenen veya Rehabilit Edilen Çevre Alanı Büyüklüğü	127,6
Yol Yapım/Onarımı İçin Yapılan Harcama	100,8
Onarılan/Bakım Yapılan Yol Uzunluğu	100,1
Restitüsyon, Röleve Proje Sayısı	100,0
Turizm Enformasyon Bürosu Sayısı	100,0
Onarılan/Bakım Yapılan Yol Yüzey Alanı	96,8
Restore Edilen Tarihi, Kültürel veya Sosyal Açık Alan Büyüklüğü	92,7
Kentsel Tasarım Projeleri Kapsamına Dâhil Edilen Alan Büyüklüğü	91,0
Doğa Yürüyüş Güzergâhı Uzunluğu	89,3
Turizm Yatak Kapasitesi	86,2
Düzenlenen Rekreasyon Alanı Büyüklüğü	78,0
Doğrudan Faydalanan Kişi Sayısı	76,3
Sürekli İstihdam	69,6
Restore Edilen Tarihi veya Kültürel Kapalı Alan Büyüklüğü	68,1
Bölge İçerisinde Tur Güzergâhlarına Kazandırılan Destinasyon Sayısı	66,7
Geçici İstihdam	66,7
İnşa Edilen Yol Uzunluğu	54,3

Bölgenin Destinasyon Olarak Dâhil Edildiği Tur Sayısı	54,2
Modernizasyonu Gerçekleştirilen Kaplıca, Kayak Tesisi vs. Sayısı	50,0
Restorasyonu Yapılan Yapı Sayısı	45,5
Bölgeyi Temsil Eder Nitelikte İnşa Edilen Sembol ve Anıt Sayısı	43,8
İyileştirilen ve/veya Dönüştürülen Sokak, Cadde vb. Sayısı	42,9
Kırsal Turizme Yönelik Düzenlenen Tur Sayısı	42,6
Modernize Edilen veya Kurulan Alternatif Turizm Tesis Sayısı	40,0
Turizme Kazandırılan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Sayısı	40,0
Alternatif Turizm Tesisi Yatak Kapasitesi	34,2
Belgelendirilen Turistik Tesis Sayısı	33,3

Verilerden, programın çevre düzenleme amaçlı yapılan harcamalar, düzenlenen veya rehabilite edilen çevre alanı büyüklüğü, açık hava yürüyüş-koşu parkur uzunluğu, yol yapım/onarımı için yapılan harcamalar, onarılan/bakım yapılan yol uzunluğu, restitüsyon ve röleve proje sayısı, turizm enformasyon bürosu sayısı ve restore edilen tarihi, kültürel veya sosyal açık alan büyüklüğü göstergeleri ile ilgili hedeflere büyük oranda erişildiği görülmüştür. Bu bulgu ile uyumlu olarak çevrimiçi anket sonuçları da bu durumu doğrulamaktadır.

Diğer yandan 18 göstergede program hedeflerinden %40'ın altında hedefe ulaşıldığı görülmektedir. Değerlendirme çalışması kapsamında tüm projeler tek tek incelenmiştir. İnceleme sonuçlarına göre program hedeflerinden sapma; projelerin feshedilmesi, yarım kalması ve maliyet artışları sebebi ile kapsamının daraltılmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan 2020 yılı başlarında ortaya çıkan virüs salgını (COVID-19), turizm başta olmak üzere birçok sektörü doğrudan etkilemiştir. Seyahat kısıtlamaları ulusal ve uluslararası ziyaretçi hareketliliğini doğrudan olumsuz etkilemiştir. İkincil olarak, ekonomik sorunların artması (genel fiyat düzeylerinin yükselmesi gibi) tüketicilerin reel alım güçlerini olumsuz etkilediği için ulusal ve uluslararası hareketlilik azalmıştır.

Proje planlama aşamasında belirlenen performans göstergelerinin gerçekçi olmayabileceği dikkate alınmalıdır. Bazı projelerde yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı ayrımı yapılmadığı için toplam ziyaretçi sayısı göstergesi ile yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı göstergelerinin toplamı aynı değildir.

Program bazında gösterge belirlenmemiş olması, proje bazlı göstergelerin gerçekdışı belirlenmiş olması programın sağlıklı şekilde değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Diğer

yandan tüm bu kısıtlar altında mevcut veriler özellikle program kapsamında projelerin beklenen ekonomik katkıyı yapmadığını ortaya koymaktadır.

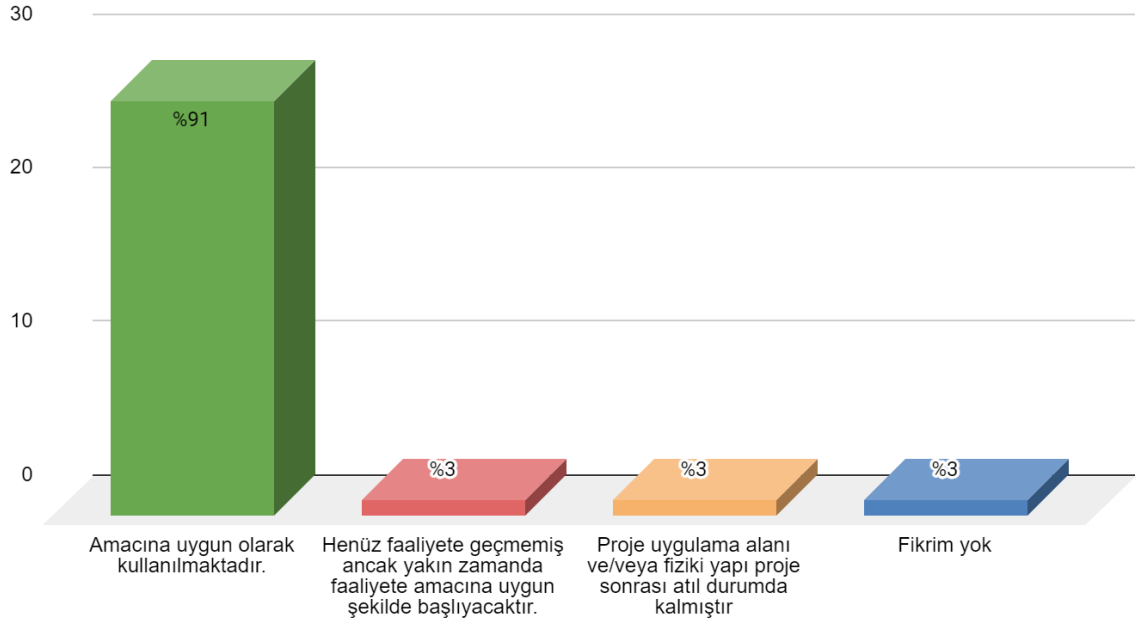
Sonuç olarak program sonucunda beklenen sosyoekonomik sonuç ve etkilere kısmen ulaşıldığı söylenebilir. Bu durumda COVID-19 pandemisi gibi küresel faktörler ile yurt içindeki yüksek enflasyonist ortamın etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapım işlerini desteklemektedir. Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapım işinin ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak program kapsamında uygulanan projelerin sonuç ve çıktılarının büyük oranda korunduğu söylenebilir. Özellikle müze projelerinde geliştirilen hizmetlerin sürdürülmesi ile ilgili yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülebilirlik konusunda risk düşük durumdadır. Bununla birlikte müstecire devredilen ve ekonomik olarak işletilen tesislerin karlılık açısından taşıdığı riskler sebebi ile uzun dönemde işletilememe riskleri bulunmaktadır.

3.5 Sürdürülebilirlik

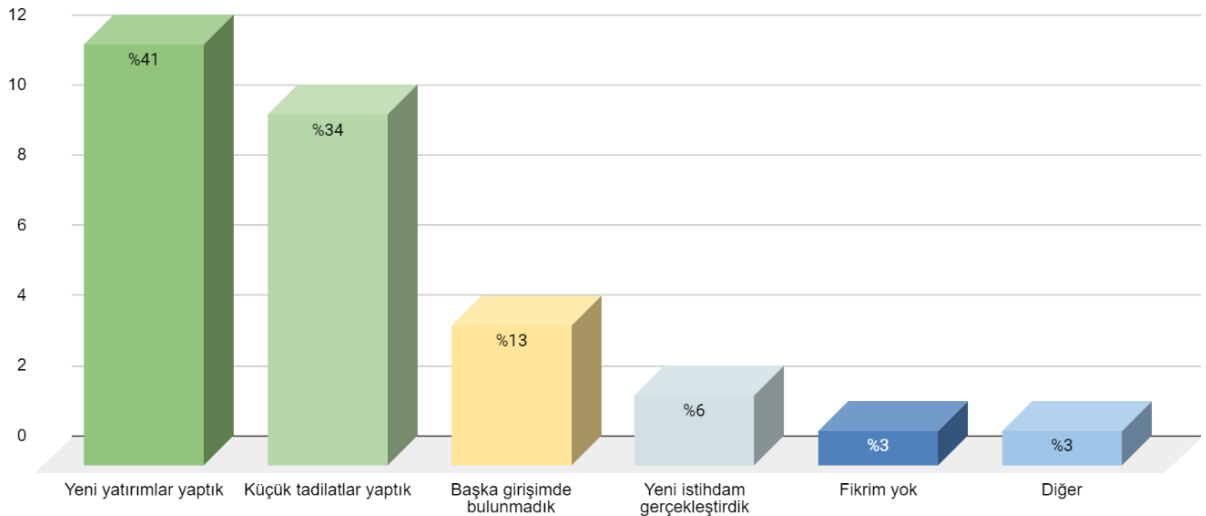
2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programında yürütülen proje sonuçlarının büyük çoğunluğunun destek tamamlandıktan sonra da devam ettirilebildiği değerlendirilmektedir. Projelerin mali, çevresel, sosyokültürel etkenler ile risklerin mevcudiyeti göz önüne alındığında sürdürülebilirlik yönlerinin güçlü olduğu kanısına varılmaktadır.

Proje ile Oluşturulan Yapıların Mevcut Durumu

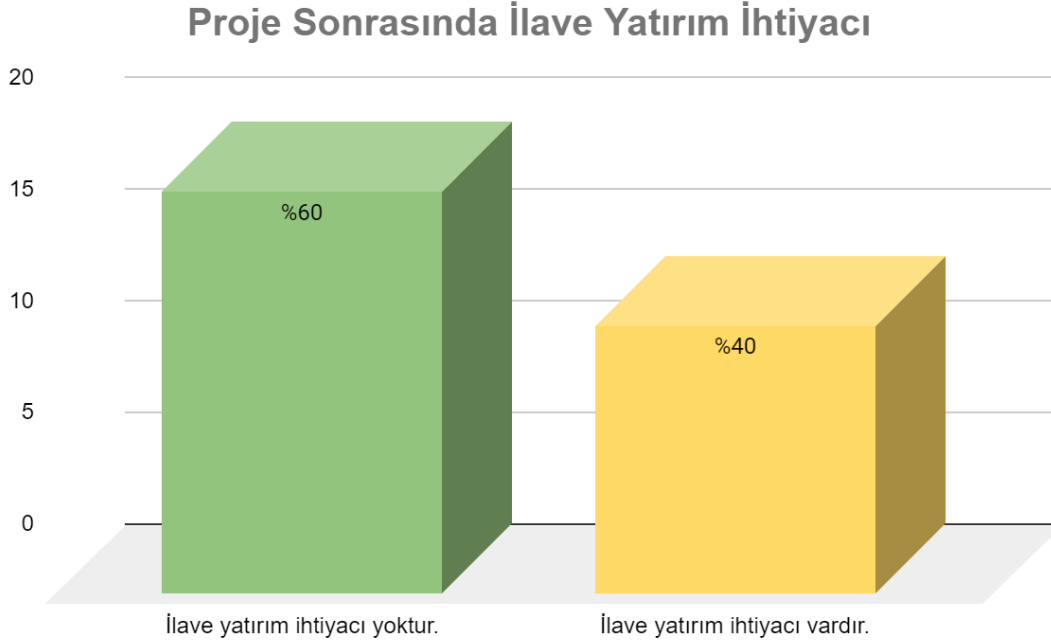

“Proje kapsamında oluşturulan veya restore edilen fiziki yapıların (tesis, müze, bungalov, çevre düzenlemesi vb.) proje uygulama alanı ve diğer unsurlarının mevcut durumunu değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %91’i “Amacına uygun olarak kullanılmaktadır.” cevabını vermiştir. Buna göre projelerin büyük bir çoğunluğunun sonuçların sürdürülebilirliği anlamında, başvuru aşamasında tasarlanan amaca göre hizmet ettiği değerlendirilmektedir.

Proje Uygulama Süresi Sonrasında Yapılan Çalışmalar

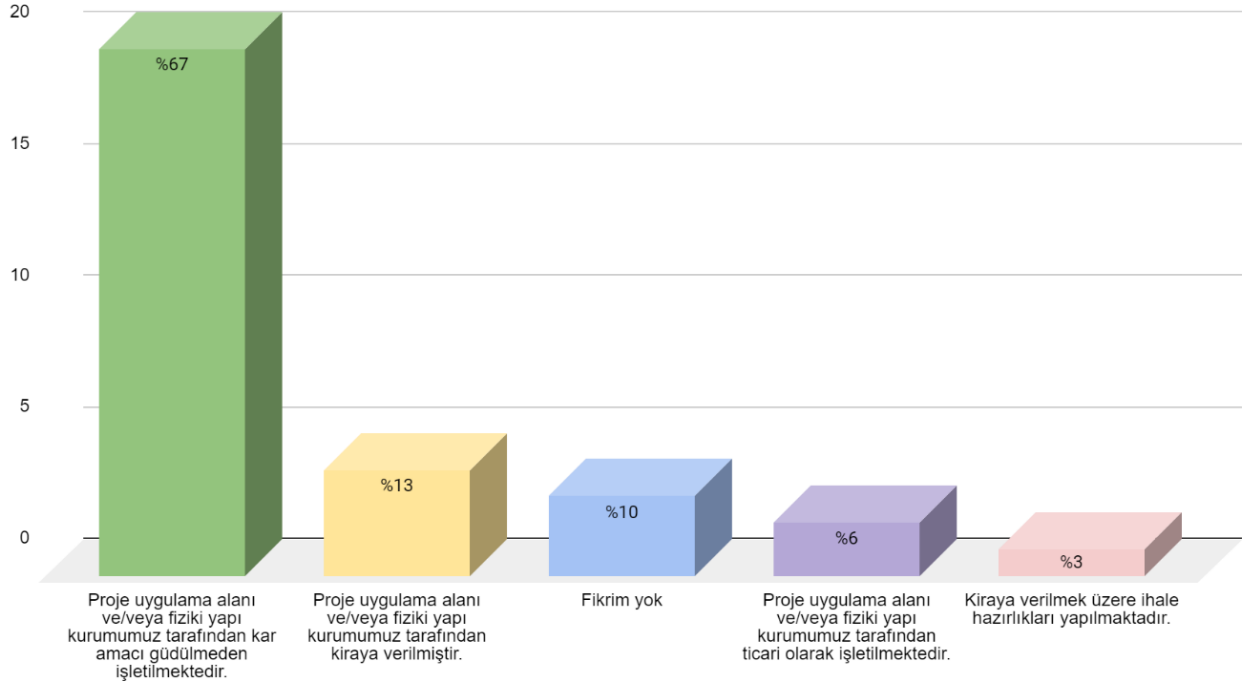

“Proje uygulama alanı ile ilgili proje bitiminden günümüze yapılan çalışmalarını değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %41’i “Yeni yatırımlar yaptık”, %34’ü “küçük tadilatlar yaptık” cevabını vermiştir. Buna göre projelerin %75’ine ek kaynak ayrılarak projelerin devamlılığı için yararlanıcının mali kapasitesini kullandığı görülmektedir.

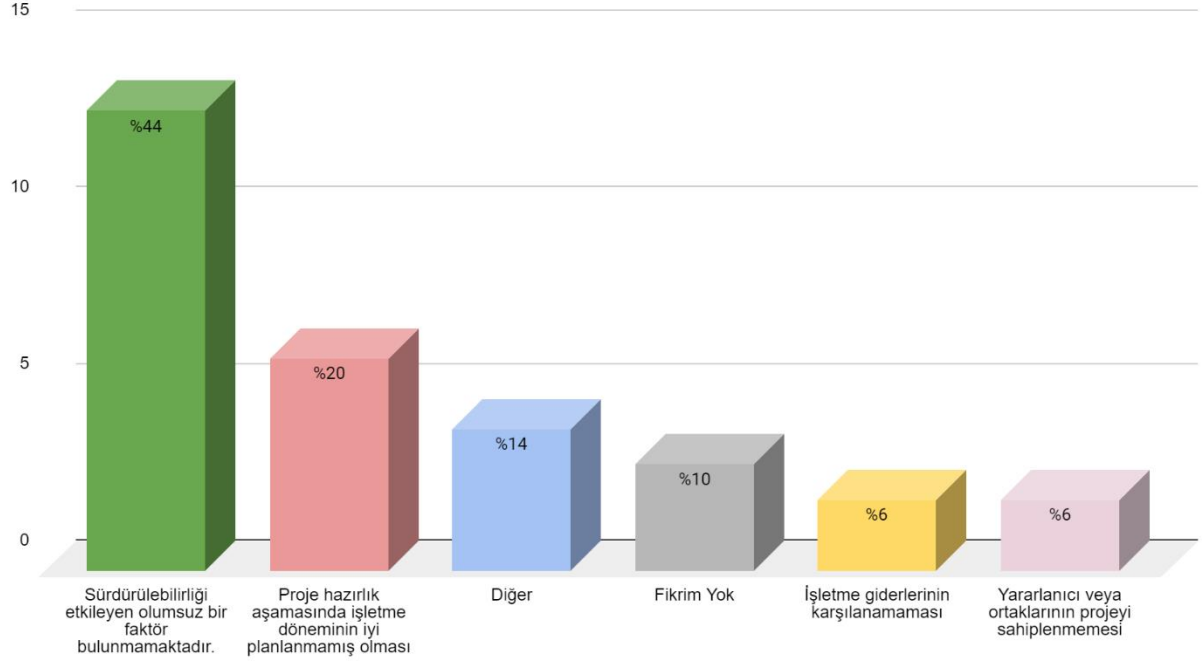
“Proje uygulama alanı veya fiziki yapı atıl durumda ise tefrişat, tadilat vb. ilave yatırım ihtiyacı var mıdır?.” sorusuna ankete katılanların %60’nın “İlave yatırım ihtiyacı olmadığı”, %40’ının “ilave yatırım ihtiyacı olduğu” cevabını verdiği görülmektedir.

Proje Sonrası İşletme Durumu

“Proje kapsamında oluşturulan veya restore edilen fiziki yapıların (tesis, müze, bungalov, çevre düzenlemesi vb.), proje uygulama alanının ve diğer unsurların işletilmesi ile ilgili durumu değerlendiriniz.” sorusuna ankete katılanların %67’sinin “kar amacı güdülmeyen yararlanıcı kurum tarafından işletildiği”, %13’ünün “kiraya verildiği”, %6’sının ise “ticari olarak işletildiği” cevabını verdiği görülmektedir. Toplamda destek alan projelerin %86’sının işletme döneminde faaliyetlerini sürdürmekte olduğu beyan edilmiştir.

Proje Sürdürülebilirliğini Olumsuz Etkileyen Faktörler

“Projenin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen faktörleri değerlendiriniz” sorusuna ankete katılanların %44’ü “sürdürülebilirliği etkileyen olumsuz bir faktör bulunmadığı”, %20’si “proje hazırlık aşamasında işletme döneminin iyi planlanmamış olması”, %6’sının “işletme giderlerinin karşılanamaması” ve yine %6’sının “yararlanıcı veya ortaklarının projeyi sahiplenmemesi” cevabını verdiği görülmektedir. Sürdürülebilirliği olumsuz etkileyen en önemli faktörün, işletme dönemiyle ilgili yapılan mali ve organizasyonel planlama eksikliği olduğu değerlendirilmiştir.

3.6 Saha Ziyaretleri

Program sonrası değerlendirme çalışmasının önemli bir safhası olarak saha ziyaretleri kapsamında Turizm ve Markalaşma birimi uzmanları tarafından 20 ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyaretler kapsamında 34 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, proje uygulama alanlarına ilişkin fotoğraflar çekilmiş, proje sonuçları üzerinde istişarelerde bulunulmuştur. Değerlendirme çalışmaları kapsamında, tesisler yerinde ziyaret edilerek faaliyet durumları yerinde tespit edilmiştir. Ayrıca proje ile ilgili çalışan kişilerden proje sonrasında yapılan çalışmalar/yatırımlar ve proje kapsamında oluşturulan/restore edilen fiziki yapıların (tesis,

müze, kale vb.), proje uygulama alanının ve diğer unsurların mevcut durumunu değerlendirmeleri alınmıştır.

Program kapsamında desteklenen ve sürdürülebilirlik kriterinde öne çıkan projelerden biri Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen Osmanpaşa Konağı projesidir. Butik Otel olarak işlevlendirilen yapının donatım ve tefrişat işleri 2021 yılında tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Konaklama ile birlikte sosyal ve kültürel etkinliklerle hizmet verebilecek şekilde restore edilen otel, uygulama oteli olarak İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından işletilmektedir.

1. Osmanpaşa Konağı

Program kapsamında desteklenen ve amacına uygun olarak kullanılan projelerden biri, Taşova Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından uygulanan Boraboy Gölü Rekreatif Gelişim projesidir. İşletmeci ve park sorumlusu kamu kurumu proje uygulamasından sonra da ilave yatırımlar yapmıştır. Restoran ve konaklama tesisleri aktif olarak işletilmektedir.

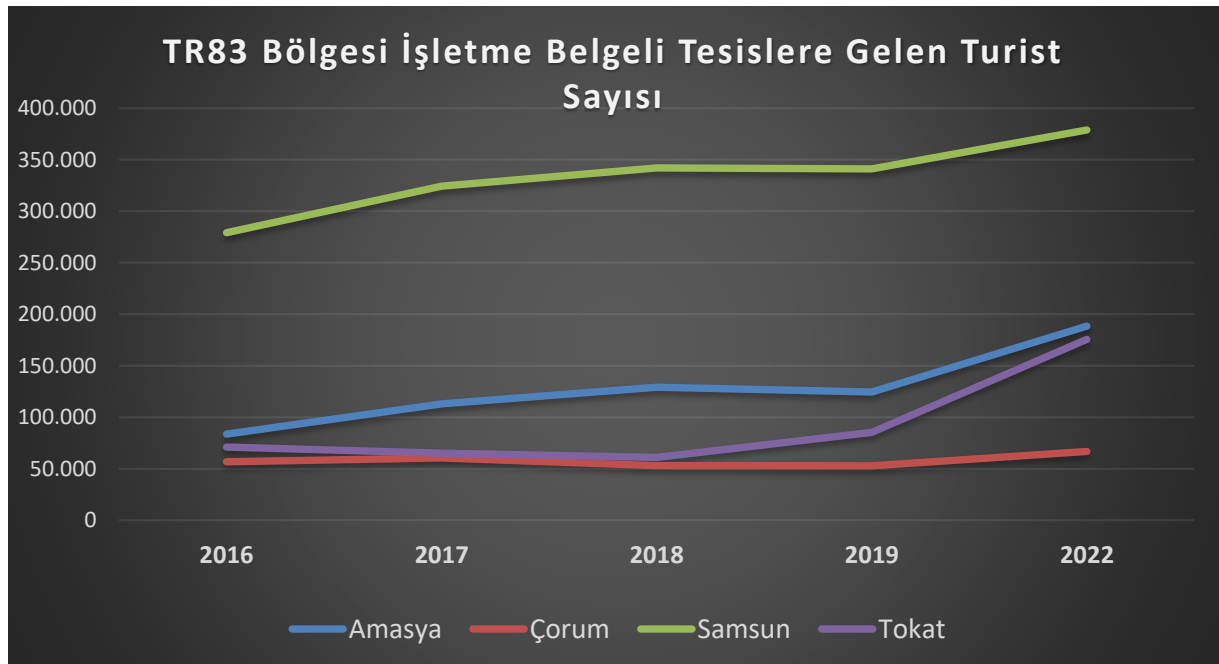
2. Boraboy Gölü Tesisleri

Program kapsamında bağımsız değerlendirme sürecinde başarılı bulunan ancak uygulama döneminde feshedilen projeler, Çorum İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü'nün İsmet Eker Kırsal Yaşam Ve Tarım Çiftliği Projesi, Reşadiye Belediyesinin Yeşil Çermik Evleri Ve Sosyal Yaşam Alanı Projesi, Tokat Belediyesince Yeşilirmak Kenarı Seyir Kulesi projesi, Yakakent Belediyesinin Yeşil Bir Nefes projesi, Samsun Büyükşehir Belediyesinin Bafra Kapıkaya Yamaç Paraşütü Tesisi projesi ile Bafra Kolay Sahil Yolu Ve Çevre Düzenlemesi projesi, Suluova Belediyesinin Suluova Madencilik Müzesi projesi, Niksar Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığının Niksar'da Beklenen An, Termal Turizm Merkezi Onan projesi ve Atakum Belediyesinin Masal Park / Tematik Lunapark Projesidir. Bu projelerin tamamı proje tasarımı sürecinde öngörülemeyen maliyet artışlarından olumsuz etkilenmiş, yararlanıcı kurumlar tahsis edilen eş finansman bütçelerini farklı yatırım alanlarına kaydırmayı tercih etmişlerdir.

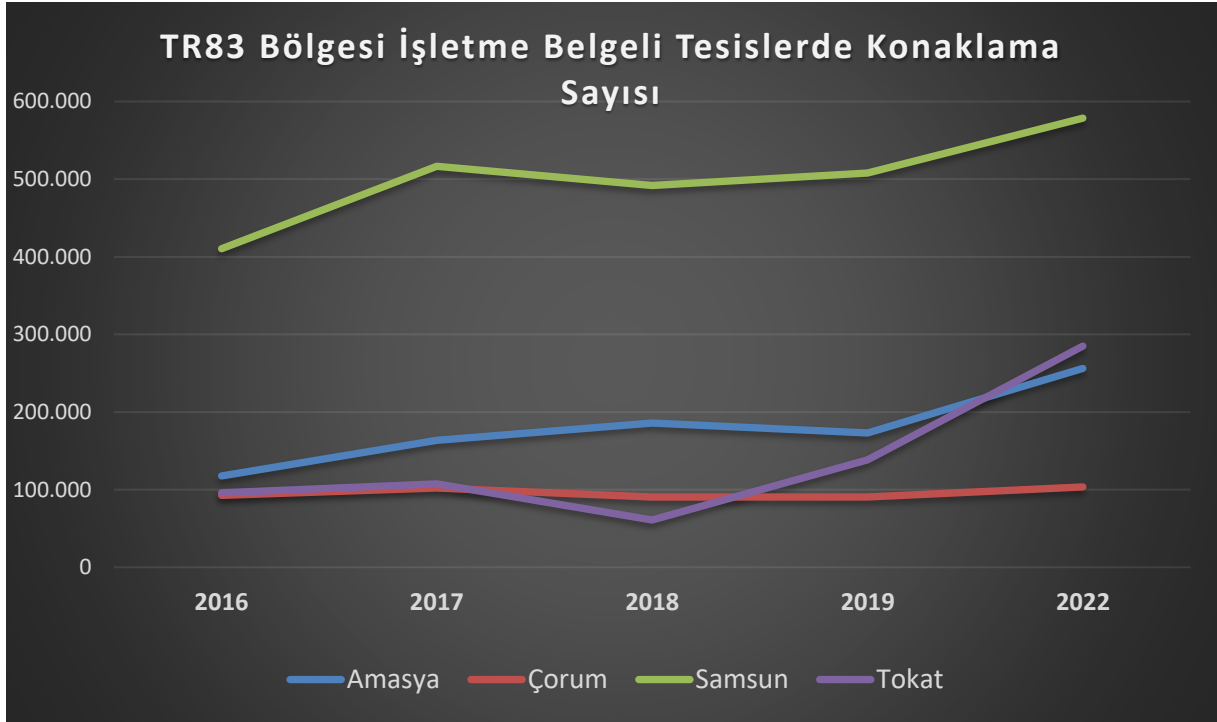
BÖLÜM 4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Program sonrası değerlendirme sürecinin en önemli kazanımı, sonraki mali destek programlarının tasarımı yapılırken kaynakları en etkin şekilde kullanmak ve doğru ihtiyaçlara yanıt vermek için öğrenilen derslerdir. 2018 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı sonrası değerlendirme sürecinde, özellikle sürdürülebilirlik kriteriyle ilgili olarak, başvuru döneminde işletme modeli için iyi planlama yapılmış projelerin, uygulama sonrasında uzun vadede en verimli sonuçlar üreten projeler olduğu görülmüştür. Bu açıdan, turizme yönelik gelecekte tasarlanabilecek küçük ölçekli altyapı mali destek programlarında, program rehberinde ve başvuru eğitimlerinde proje sonrası işletme dönemi için yapılacak planlamaların ve hazırlıkların vurgulanması, değerlendirme tablosunda bu projelere ek puan verilerek başvuru sahiplerinin odağının projenin sürdürülebilirliğine almaları sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

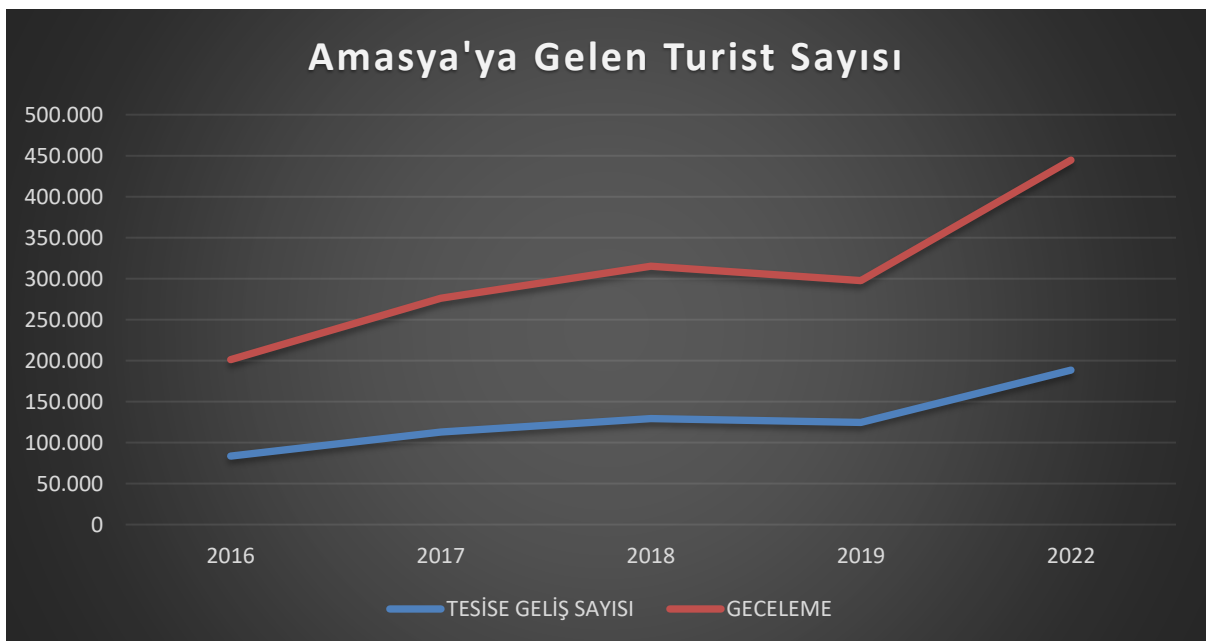
TR83 bölgesinde (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) doğal ve kültürel açıdan sahip olduğu değerleri ile turizm alanında 2000’li yıllardan başlayarak gelişme göstermeye başlamıştır. 2010 yılından itibaren uygulanan OKA destekli altyapı programlarının bu sürece önemli bir ivme kazandırdığı, turizm sektörü ilgili uygulanan önceki programların sonuçları açısından birikimli şekilde birbirini beslediği görülmektedir.

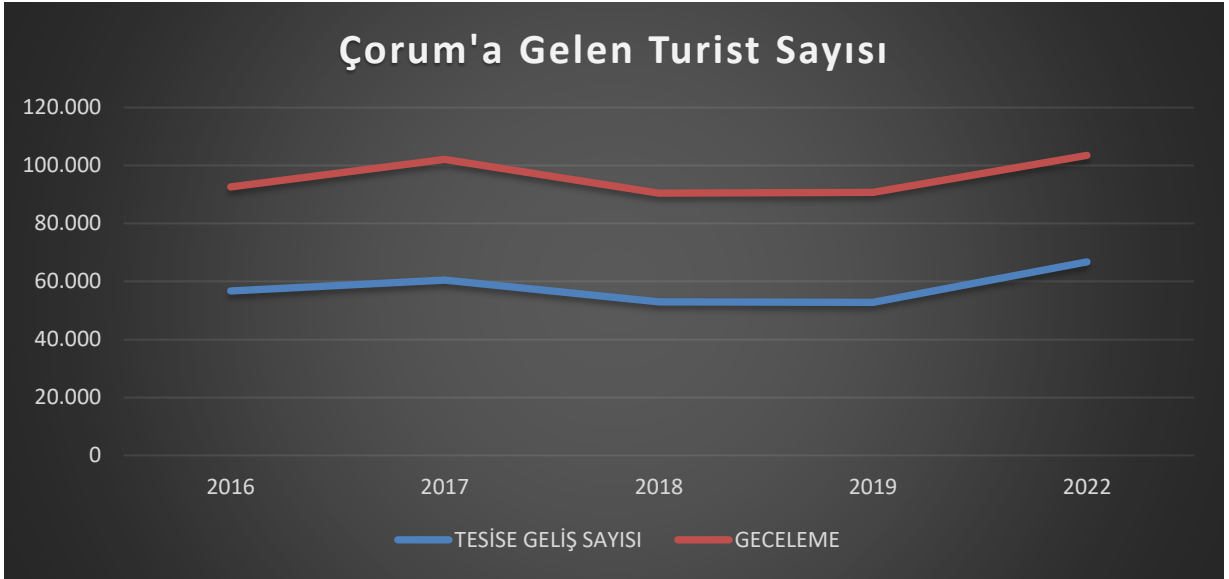
Bölgeye gelen turist sayısındaki trendi görmek için yukardaki ve aşağıdaki grafiklerde COVID-19 pandemisinin yarattığı olağanüstü durumdan ötürü 2020 ve 2021 yılları çıkarılmış olup, 2016 yılından bu yana yukarı doğru eğilim gözlemlenmektedir.

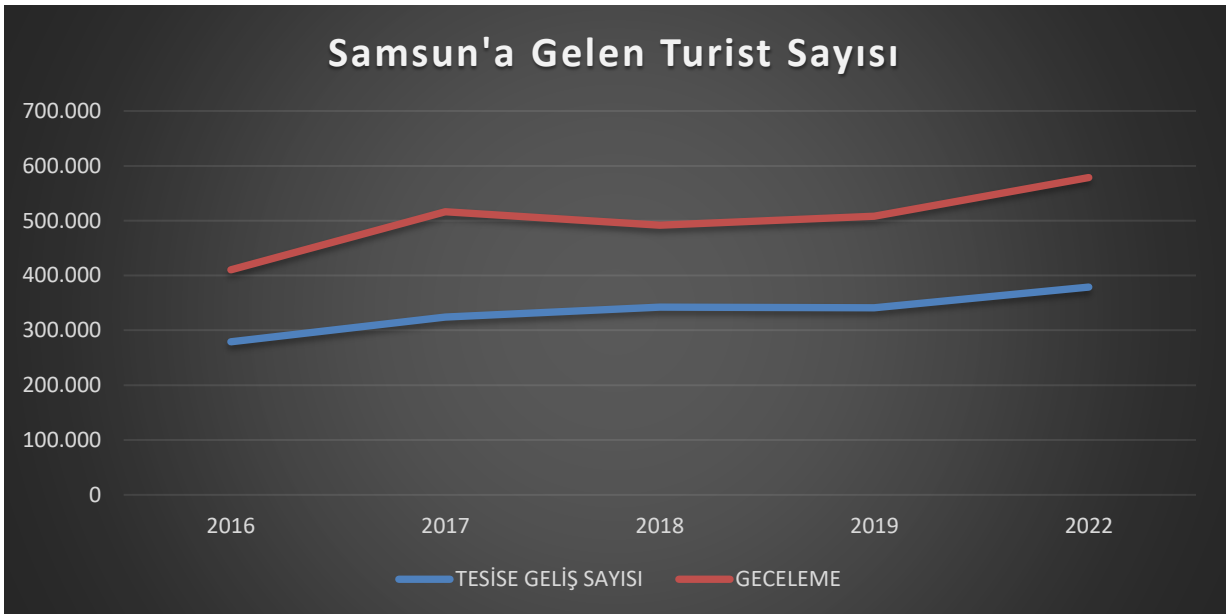
Yıl boyunca bölgedeki toplam konaklama sayısı 2016 yılında 400.000'den, 2022 yılında %50'ye yakın artışla 600.000 civarında oluşmuştur.

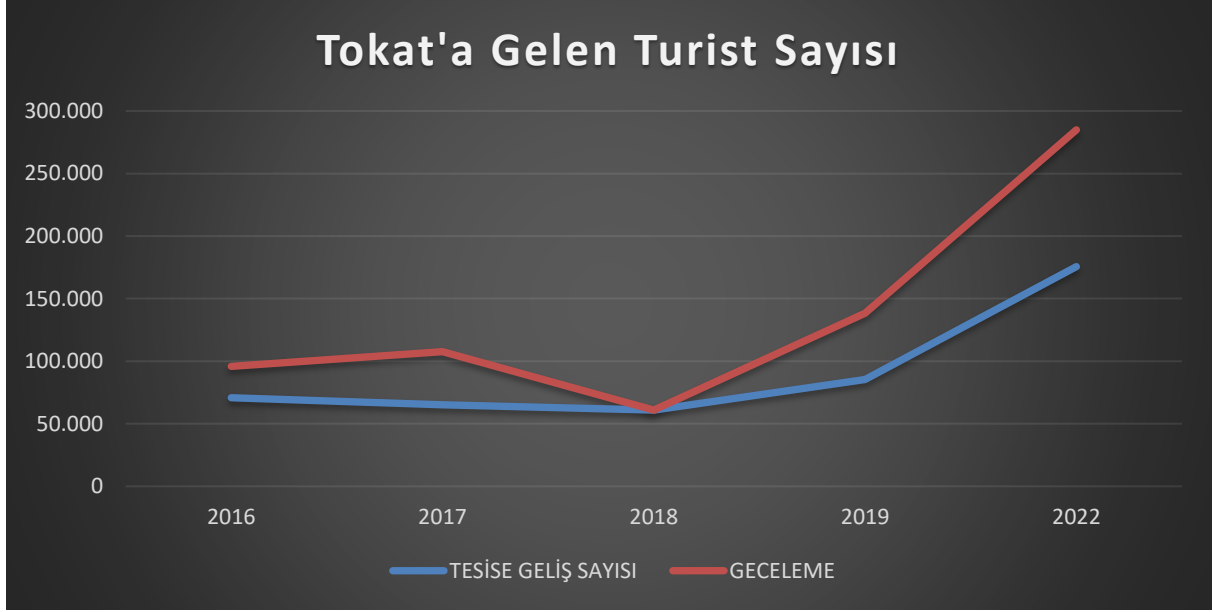
Amasya ilindeki geceleme sayıları, 2016 yılında 200.000 civarından 2022 yılında 450.000'lere tırmanarak %125'lik bir artış göstermiştir.

Çorum ili ise Amasya ile karşılaştırıldığında yatay bir trendde seyretmekte olup, yıllık turist geceleme sayısı 100.000 civarında gerçekleşmiştir.

Samsun ilindeki geceleme sayıları, 2016 yılında 410.000 civarından 2022 yılında 580.000'lere tırmanarak %40'ın üstünde bir artış göstermiştir.

Tokat ilindeki geceleme sayısındaki yukarı eğilim oldukça dikkat çekicidir. TURKOA programının uygulandığı 2018 yılında 60.000 civarında gerçekleşen geceleme sayısı, 2022 yılında 285.000'lere tırmanarak %375'lik bir artış göstermiştir.

Bu artışların ne kadarının Ajansın uyguladığı projelerden kaynaklandığının ortaya konması başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, bu değerlendirme çalışması program kapsamında büyük oranda doğru projelerin finanse edildiğini işaret etmektedir. Desteklenen projelerin program ile ilgisi yüksek olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan uygulama döneminde projelerin zamanında ve bütçesinde tamamlanamaması kısmen projelerin niteliği ile açıklanabilse de projelerin planlama ve tasarımı aşamasında iyileştirmeler yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Benzer şekilde proje planlama aşamasında belirlenen göstergeler gerçekçi ve erişilebilir nitelikte değildir. Program ölçeğinde sonuç ve etki göstergelerinin bulunmayışı da önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilir.

Program kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar özellikle nitel olarak (kent kimliğinin güçlenmesi, koruma bilincinin artması, kentlerin tarihi lokasyonlarında çekim noktaları oluşturulması) bölge illerinde turizm sektörünün gelişimine katkı sunuyor olsa da nicel olarak (turizmden elde edilen gelir, istihdam edilen kişi sayısı, ziyaretçi sayısı vb.) ilgili göstergeler nezdinde beklenen sonuçlara ulaşamamıştır. Bu durumda COVID-19 pandemisi gibi küresel faktörlerin etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya

ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapımların işlerini desteklemektedir. Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapımların ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma dönemi itibarı ile program kapsamında finanse edilen projelerin sonuç ve çıktılarının büyük oranda korunduğu söylenebilir. Özellikle müze projelerinde geliştirilen hizmetlerin sürdürülmesi ile ilgili yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülebilirlik konusunda risk düşük durumdadır. Bununla birlikte müzelerin daha çok insana erişilebilmesi ve beklenen nicel katkıları doğurabilmesi için etkinlik geliştirme ve uygulama konusunda desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Müstecire devredilen ve ekonomik olarak işletilen tesislerin karlılık açısından taşıdığı riskler sebebi ile uzun dönemde işletilememe riskleri bulunmaktadır. Ekonomik nitelikte proje çıktıları ile tanıtım, promosyon ve hizmet kalitesinin artırılması konularında ilgili işletmelerin, yerel yönetimlerin ve yerel halkın maddi ve teknik olarak desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çerçevede Kültür ve Doğa Turizmi Ekseninde Şehirlerin Markalaşması Sonuç Odaklı Programı (TUROKA-SOP) faaliyetleri tasarlanırken ve uygulanırken Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında geliştirilen hizmetlerin etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin artırılması yatay bir hedef olarak dikkate alınabileceği düşünülmektedir.

Program kapsamında finanse edilen ancak yarım kalan restorasyon çalışmalarının tamamlanması için Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı yerel kurumların ulusal ölçekte işbirliği geliştirme ve fon bulma çalışmalarına teknik olarak destek sunması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

“Devlet Yardımları Etki Değerlendirme Rehberi”, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Haziran 2023 (<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/06/Devlet-Yardimlari-Etki-Degerlendirme-Rehberi.pdf>)

“Common methodology for State aid evaluation”, European Commission, Brussels, Mayıs 2014, (https://ec.europa.eu/competition/state_aid/modernisation/state_aid_evaluation_methodology_en.pdf)

“Impact Evaluations and Development”, OECD (2009) NONIE Guidance on Impact Evaluation, <https://www.oecd.org/development/evaluation/dcdndep/47466906.pdf>

“2010-2016 Mali Destek Programları Etki Değerlendirme Raporu”, Çukurova Kalkınma Ajansı (2021). https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/cka-etki-analiziraporu-01032022-87.pdf